

Mees, kes lööb tahtmatult laineid

Intervjuu Dmitri Bertmaniga

27. veebruaril esietendub rahvusooperis Estonia Aleksandr Dargomõžski ooper "Näkineid". Selle lavastab Dmitri Bertman, 31aastane teatrijuh Moskvas, kellele see on 31. lavastus. Kaks aastat tagasi tõi Bertman koos Estonia peadirigendi Paul Mägiga "Näkineiu" lavale lirimaal Wexfordi ooperifestivalil.

Dargomõžski "Näkineid" on loodud Aleksandr Puškini järgi. Ooper esietendus Peterburis 16. mail 1856. Teisel on vene muusika ajaloos sama suur tähendus nagu Mihhail Glinka ooperitel – see on rahvusliku ooperitraditsiooni alus. "Näkineiu" muusikaline juht on Paul Mägi. Laulavad Nadja Kurem (Nataša), Teo Maiste, Mati Palm, Leonid Savitski (Mölder), Vello Jürna, Mati Kõrts (Vürst), Riina Airene (Vürstinna). Ka lavakujundaja, kostüümikunstnik ja koreograaf on Moskvas – Igor Neznõi, Tatjana Tulubeva ja Aleksandr Tagiltsev.

Dmitri Bertmanil on sensatsioonimeistri maine, tema 23aastaselt rajatud väike ooperiteater Helikon on tuntud kui eksperimenteerija ja üllataja. Bertman on lõpetanud GITise ooperilavastaja erialal ning töötanud paljudes Euroopa riikides. 1998. aastal anti talle Venemaa prestiižikaim teatriuhind – Kuldne Mask.

Estonia reklaamvoldik nimetab sind Moskva kõmulisimaks lavastajaks ja sinu "Näkineiu"-tõlgendust uuenduslikuks. Miks?

Mõned peavad mind tõepoolest skandali- tikuks, ei teagi õieti, miks. Minu lähenemine polegi nii väga alternatiivne. Pigem on see isegi traditsiooniline. Aga sageli ei tehta vahet traditsioonil ja klišeel. Arvatakse, et paljukasutatud võtetega lavastus on tradit- siooniline lähenemine. Aga tegelikult võib see olla lihtsalt kliše, kopeerimine. Jäljen- dus, mis ei ela.

Kui hakkavad lavastama, avan partituuri tundega, nagu puudutaksin mina seda esi- mest korda. Otseku esitleks helilooja seda partituuri kõigepealt mulle, nagu oleksin mina esimene, kes toob selle loo lavale. See tunne annab mulle garantii, et ma ei hakka tegema klišeid.

Kui mõni arvab, et olen skandalist, siis võtame näiteks minu Carmen. Ta on pros- tituut. Ta seksib autos kõigi laval olevate meestega, Don Jose nende hulgas. See on vaatajatele olnud suur šokk. Lavastus on

dust. Peab üritama ära arvata, mis huvitab publikut täna õhtul kell seitse.

Olen kindel, et 99 protsenti inimestest valetab, kui ütleb, et armastab ooperit. Ta- valiselt on ooper väga igav kunst. Kui mina olen publik ja lähen teatrisse, tahan sellest ergutust ja rõõmu saada. Kui seda ei saa, ma enam uuesti ei tule. Arvestada tuleb ka sellega, et tänapäeval on ooperil palju võist- lejaid: arvuti, kino, televisioon. Reklaami- klipid teles on uus kunst, kus ühes minutis näidatakse sadu pilte, sadu lugusid. Pärast seda tuleb sama publik teatrisse ja talle näi- datakse terve õhtu jooksul ühte lugu... See on natuke sadistlik.

Tegelikult on ju ooper siiski kunst mas- sidele, suurele hulgale. Minu teater on Moskvas väga populaarne, alati täissaal. Meie teatrisse tullakse selleks, et üllatuda.

Lavastad juba teist korda "Näkineidu"? Mis sind selles rõõmab?

"Traviata" olen teinud isegi neli korda. "Nä- kineiu" puhul rebinavad mind kõigepealt kok- kusattumused. Alati, kui olen Peterburis, lä- hen heliloojate surnuaiale. Panen igale lem-

neid" Venemaal iga ooperiteatri mängu- kavas. See oli sama populaarne nagu "Travi- ata" või "Pajatsid". Praegu juhtub seda väga harva. Kui tegime kaks aastat tagasi teost koos Paul Mägiga lirimaal, oli see Euroopale üllatus, sest kõik teavad üksnes Dvořaki "Näkineidu". Sel aastal on Dargomõžski "Näkineiu" lavastamiseks eriti sobiv aeg – Puškini sünnist möödub kakssada aastat.

Mulle tundub "Näkineid" võimaluste- rohke, kuna selles segunevad fantaasia ja realism. Algust on võimalik lavastada nagu realistlikku lugu. Siis hakkab lugu stiili muutma, mis lubab ka lavastajal kasutada erinevaid stiile. Esimeses vaatuses kavatsen lavale panna päris tibus. Uus ooperidiiva – kanapoeg!

Kas tibusid pole pisut raske mängima panna?

Ma üritan. See peaks olema kergem kui lauljatega, sest neil pole ambitsioone. liri- maal oli nende osalemise pärast pisut proble- eme, aga sellest ei tahaks ajalehes rääki- da enne, kui nende debüüt on möödas. Mölder, peaosaline, toidab ühe käega tibusid, teisega sööb grillkana. See sarnaneb sellega, mida ta oma tütrele teeb, kui soovib tema suhet rikka mehega, kuna see on talle kasulik. Mölder on natuke sutenöör.

Kuidas kirjeldaksid "Näkineiu" muusikat?

Dargomõžski muusika on huvitavas stiilis. Vene meloodiad, aga natuke itaaliapärasel laadis. Selle muusika hing on pisut suletud. See pole Tšaikovski, kus kogu emotsioon tuleb otse välja.

Milliseid mõtteid võiks "Näkineid" tekitada kaasaja inimeses?

Ma tahaksin publikus palju-palju küsimusi äratada. Neid provotseerida, nakatada.

Kuidas?

See on saladus. Ma ei tahagi, et mõju ilm- neks kohe pärast etendust. Võibolla järg- misel hommikul, pädele pärast. "Näkineid"

et siin saab teha huvitavamaid seadeid. Teater ostis väga kalli lavamehhanismi, ar- van, et selle kasutamine annab suure efek- ti.

Mulle meeldib siinne atmosfäär. Koosseis on hea, entusiastlik. Teo Maiste on fantasti- line, samuti Nadja Kurem. Riina Airene on haruldane vürstinna. Tallinnas on mul palju sõpru, alates Neeme Kuningast, kellega õppisime Moskvas sama professori juures.

Kas Estonia lava piirab sinu ideid?

Mulle meeldivadki väikesed lavad. Suured mitte sugugi. Olen lavastanud suurel laval Moskva Suures Teatris, üks mu viimaseid lavastusi oli "Traviata" Mannheimis, kus oli neli korda suurem lava kui siin. Kui lava laius on 26 meetrit, siis mulle see enam ei meeldi. Väikeselt lavalt on võimalik näha silmi, tunda elusat energiat. Suurelt lavalt näed üksnes kujusid. Aga mulle on ener- gjavahetus publiku ja lauljate vahel hädava- jalik.

Kas eestlased suudavad vene ooperit lau- da õige tundega?

See pole rahvuse probleem. Ma ei tee lugu vene mentaliteedist. Teen inimestest. Ar- mastus ja tragöödia on igal pool ühesugune.

Miks kutsusid just need kunstnikud Esto- nia "Näkineidu" kujundama?

Olen nendega palju koos tööd teinud, meil on sama keel ja ideoloogia, täielik üks- teisemõistmine.

Näkineid on sensuaalne, isegi erootiline kuju. Kas seda on Dargomõžski ooperis või sinu lavastuses tunda? Dargomõžski aeg polnud ju nii liberaalne nagu meie oma?

Minu arvates on "Näkineiu" palju erootilisi stseene. Aga erootika pole ju veel porno- graafia. "Näkineid" on armastuslugu. Noore tüdruku armastus rikka noore mehe vastu. Ja rikka, mitte enam nii noore naise armas- tus selle noore mehe vastu. Armastus pole võimalik erootikata.

meest korda. Otseselt esteetika nimel, ja partituuri kõigepealt mulle, nagu oleksin mina esimene, kes toob selle loo lavale. See tunne annab mulle garantii, et ma ei hakka tegema klišeid.

Kui mõni arvab, et olen skandalist, siis sellepärast, et meie teed on väga erinevad. Võtame näiteks minu Carmeni. Ta on prostituut. Ta seksib autos kõigi laval olevate meestega, Don Jose nende hulgas. See on vaatajatele olnud suur šokk. Lavastus on väga populaarne, piletid kaheks aastaks ette müüdnud. Sel aastal läheme sellega Pariisi, Brasiiliasse. Paljudesse teatritesse on kutsutud.

Niisiis – suur skandaal ja šokk, aga minu meelest küllalt traditsiooniline lahendus. Sellepärast, et “Carmeni” esimene lavastus oli ju ka šokk: pärast krinoliinis primadonasid näidatakse laval pesemata mustlast. Tänapäeval see enam ei šokeeri, mõjulepääsemiseks on vaja nüüdisaegset lahend-

Tegelikult on ju ooper siiski kunst masinatele, suurele hulgale. Minu teater on Moskvas väga populaarne, alati täissaal. Meie teatrisse tullakse selleks, et üllatuda. **Lavastad juba teist korda “Näkineidu”? Mis sind selles koidab?**

“Traviat” olen teinud isegi neli korda. “Näkineiu” puhul rabavad mind kõigepealt kokkusaadumused. Alati, kui olen Peterburis, lähen heliloojate surnuaiale. Panen igale lemmikheliloojale ühe lille. Ühel päeval kolm aastat tagasi ostsin lilled, jõudsin Dargomõzski hauasamba juurde ja vaatan – täna on tema sünniaastapäev. Kell oli juba viis ja ei ühtegi lille. Panin kõik oma lilled Dargomõzski hauale. Järgmisel päeval sõlmisin Wexfordi festivaliga lepingu “Näkineiu” lavastamiseks. Kui tulin esimesse proovi Estonias, ütles üks laulja ütles mulle – kas tead, et täna on Dargomõzski sünnipäev!

Kakskümmend aastat tagasi oli “Näki-

kuju. Kas seda on Dargomõzski ooperis või sinu lavastuses tunda? Dargomõzski aeg polnud ju nii liberaalne nagu meie oma?

Minu arvates on “Näkineius” palju erootilisi stseene. Aga erootika pole ju veel pornograafia. “Näkineid” on armastuslugu. Noore tüdruku armastus rikka noore mehe vastu. Ja rikka, mitte enam nii noore naise armastus selle noore mehe vastu. Armastus pole võimalik erootikata.

Kuidas?

See on saladus. Ma ei tahagi, et mõju ilmneks kohe pärast etendust. Võibolla järgmisel hommikul, nädala pärast. “Näkineid” on üpris psühhoanalüütiline lugu. Inimestest, kes teevad midagi ebapuhast. Laval on veski, millel on laiem tähendus – see on hingeveski. On selline ütlus: Issanda veskid jahvatavad aeglaselt.

Millised on Wexfordi festivali ja Estonia lavastuse erinevused?

Tahtsin Iirimaa lavastusest edasi minna. Hea on, et siin saavad lauljad vene keelest aru. Iirimaa oli itaalia trupp. Mulle tundub,

Kostab palju hääli ooperi kui sellise vastu. Need hääled ütlevad, et ooper on ebaoloomulik, kunstlikult tekitatud žanr, muusika ja draama ebamäärane vahevorm. Samuti, et ooper on oma aja ära elanud jäänuk, millel pole kohta praeguses maailmas. Kuidas lükkaksid need väited ümber?

Nad ütlevad nii, sest neil on ooperis olnud igav. Sageli näemegi laval ainult teksti illustreerimist. Aga kui järele mõelda, on ainult ooperis võimalik, et lauldakse “ma armastan sind”, aga orkester ütleb vastupidist. Tuleb üles leida erinevused sõnalises ja muusikalises tekstis. See ongi võti lahenduse juurde. Sageli näeme lavastuses ainult ühe tähenduse edasiandmist.

Mulle meeldib saalis näha noori nägusid. Tihti näeme ainult vanu, valgejuukselisi. Nemad tulevad ooperisse nagu muuseumi, et vanu aegu meenutada. Neile ehk meeldib traditsioonilisem lähenemine rohkem, aga ma arvan, et kui laval toimuv elab ja mõtlemiseks ei jäeta aega, mõistavad nad ka moodsamat lavastust. Niipea kui on igav, hakkad kohe muule mõtlema.

Tänu millele on ooper neli sajandit elus püsinud?

Ma arvan, et ooper on hoopiski järgmise sajandi kunst. Sest see on ainus kunst, mis on nii suurel määral teiste kunstide summa – muusika, teater, kirjandus, hääle- ja koorikunst, visuaalsed kunstid.

Mis on su lemmikooper?

See, mida just praegu teen. Kui lõpetan “Näkineiu”, muudan oma arvamust.

Milliseid oopereid tahaksid edaspidi lavastada?

Väga meeldib Tšaikovski, tahan kõiki tema oopereid teha. Siin sõltub palju publikust. Tahaksin teha just seda, mida ootab publik. **Millised on parimad lavastused, mida oled näinud, ja miks need olid head?**

Paul Mägi ja Dmitri Bertman.

FOTOD: HARRI ROSPU

Parimad kogemused on Inglise Rahvusoperist – see on *my cup of tea*. Seal avatakse mulle iga kord midagi uut, tundmatut ega korrata midagi niisugust, mida ma juba tunnen.

Milline on halb lavastus?

Halb lavastus on igav lavastus. Või kui näed rumalaid silmi, kui lauljad on laval nagu laibad. Kui pole tegevust ega mõjuvaid kujundeid. Sellistel juhtudel tunnen, et ei salli ooperit. Mõnikord on rokk-kontsert lavastajale hea õppetund. Käisin just kuulamas Paul Mägi naisevenna Gunnar Grapsi esinemist – vaatad inimeste nägusid, silmi, näed neis energiat. See tuleb panna ooperilavale. Ma pole küll rokifänn, aga mõnikord tuleb kontserdi ajal mõte, kuidas peaks esitama retsitatiivi näiteks Mozarti ooperist. Minu meelest on üks esimesi ülesandeid lavastajale: neelata ümbrust enesesse ja panna see lavale.

Oled lavastanud ainult klassikat. Kas päris uute ooperitega pole tahtnud töötada?

Iseenesest see huvitab mind küll. Aga siiski meeldib mulle rohkem klassikalisi oopereid avada. Vaadata, mida uut võib neis avastada praegusel hetkel. Siit nüüd tulebki see, et öeldakse – lavastus on skandaalne, kuigi pole mingit skandaali, on vaid minu nägemus, minu religioon. Ma ei taha üldse skandaali, tahan ainult teose publikule huvitavaks teha. Palju sõltub ka teatrist. Estonia on akadeemiline teater, rahvusoper. Siin ma ei tee päris sellist lavastust nagu Moskvas oma teatris, kus ma eksperimenteerin rohkem. Ka Moskva Suures Teatris ei tee. Aga see ei tähenda, et ma teeksin akadeemilises teatris klišeed. Siin peab arvestama sellega, et kui ema võtab lapse kaasa, peab ta olema kindel, et näeb Dargomõžski “Näkineidu”. Hiljem, kui laps taipab juba rohkem, võib ta sedasama “Näkineidu” vaadata alternatiivsemas teostuses.

Mida arvad videot kasutavatest või näiteks virtuaalset reaalsust sisaldavatest lavastustest?

Miks mitte, kasutasin ka ise “Hoffmanni lugudes” videot. Laval oli suur ekraan, üle

nõuan. See on minu jaoks fantastiline võimalus töötada. Aga teistes teatrites meeldib ka väga käia, praktika mõttes. Teen igal aastal kaks-kolm lavastust välismaal.

Mis on järgmine töö pärast Estoniat?

“Boriss Godunov” Liibanonis. Siis tuleb Moskvas koostöös Bonni ooperiga välja “Kuldkikas”. Edasi Saksamaal Ludvigsbürgis “Cosi fan tutte” Mozarti festivalil. Siis Torontos “Traviata”.

Alustasid noorelt, oled palju teinud. Kui paljud sinuga koos õppinud lavastajad on sama edukalt tööd teha saanud? On kellelgi veel oma stuudio?

Ei, nii hästi pole kellelgi läinud. Minu kursusel oli seitse inimest, neist ainult mina töötan alal, mis on kirjas mu diplomil. Enamik on ärisse läinud, üks juhib lasteatrit. Samas on see ju väga harva esinev elukutse. Minu konkurendid Venemaal on väga vanad. Ma olen ainus 31aastane ooperijuht. Vanuselt järgmine on juba 55, edasi juba 80aastane. Üsna igav seis.

“Näkineid” on su 31. lavastus. Kas tunned end kogenud tegijana?

Ikka tunnen küll. Mu esimene lavastus oli kohutav. Isegi 15 esimest lavastust. Muidugi, see oli kooliaeg. Otsisin teed ja nagu midagi leidsin, mõtlesin kohe, et see on nüüd parim. Praegu saan aru, et esimesed lavastused olid jubedad. Igavad, klišeesid täis, lausa halvad. Mõnedele on jälle mu esimesed tööd rohkem meeldinud. Suur muutus enda arvates tuli 16. tööga, Tšaikovski “Padaemandaga”. Pärast seda olen ikka paremaks läinud. Olen kogunud rohkem publikut ja kogenud suuremat edu. Naudin olukorda väga.

Mida pead lavastajana oma tugevamateks külgedeks?

Võibolla hea õhkkonna loomist proovides. Teen palju nalja. Tahan olla laulja sõber, et ta teeks paremini seda, mida ma tahan. Laulja mõtleb seejuures, et ta ise tahab nii. Kui ta ainult minu tahtele alluks, poleks sest tulu, sest nii ei teki entusiasmi. Formaalsusest sünnib surnud lavastus. Laulja peab etendust ootama, tahtma lavale minna.

lapse kaasa, peab ta olema kindel, et näeb Dargomõžski "Näkineidu". Hiljem, kui laps taipab juba rohkem, võib ta sedasama "Näkineidu" vaadata alternatiivsemas teostuses.

Mida arvad videot kasutavatest või näiteks virtuaalset reaalsust sisaldavatest lavastustest?

Miks mitte, kasutasin ka ise "Hoffmanni lugudes" videot. Laval oli suur ekraan, üks tegelane laulis TVs. Aga seda ei tohiks teha palju efekti pärast, vaid mingi idee avamiseks.

Mis on su õnnestunud tööd?

Enda jaoks viimane, Tšaikovski "Mazepa". See esietendus möödunud kuul. Kriitika oli kohutav. Päris sõda käib praegu Moskvast. Ilmunud on palju arvustusi, kõik ütlevad peaaegu sama. Et see pole Tšaikovski, pole Puškin. Õnnelikud inimesed – teavad täpselt, mida Tšaikovski tahtis.

Kas oled püsivalt seotud ainult Helikoni teatriga?

Jah, kuigi külalise-
na olen tööd teinud
paljudes. Mulle on
pakutud suuri le-
pinguid, aga ma ei
saa loobuda oma
kohast Moskvast,
see on parim maail-
mas. Olen oma He-
likoni pärast päris
õnnelik. Mul on
seal fantastiline
koor. Iga liige on
suurepärane näitle-
ja, igaühel neist
võiks vabalt olla
dirigendi diplom.
Nad on lõpetanud
Moskva konservatooriumi või Gnes-
sini akadeemia, vä-
ga noored ja väga
intelligentsed ini-
mesed. Nad teevad
kõike, mida ma
tahan – vajadusel
on head draama-
näitlejad, teevad
striiptiisi, kui ma

külgedeks?

Võibolla hea õhkkonna loomist proovides. Teen palju nalja. Tahan olla laulja sõber, et ta teeks paremini seda, mida ma tahan. Laulja mõtleb seejuures, et ta ise tahab nii. Kui ta ainult minu tahtele alluks, poleks sest tulu, sest nii ei teki entusiasmi. Formaalsusest sünnib surnud lavastus. Laulja peab etendust ootama, tahtma lavale minna.

"Näkineid" on tragöödia, aga mina teen proovides ühe nalja teise järel. Mingil hetkel lõpetan selle, sulen paljud uksed ja siis hakatakse tõsiseid asju tegema. Ma ei tea, kui palju lauljad sellest aru saavad.

Mis sind peale muusikateatri veel huvitab?
Draamateater. Elu. Elu on mu hobi.

Küsis

ANNELI REMME

